

ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ 1949 РОКУ

Зрештою, істини, закладені в релігійних вченнях, систематично виступають такими спотвореними та перелицьованими, — пише Зигмунд Фройд, — що людство у масі своїй виявляється неспроможним розпізнавати їх як такі. Це можна порівняти з ситуацією, коли ми кажемо дитині, нібито її приніс лелека. Тут ми також подаємо істину в символічній формі, оскільки знаємо, що означає цей образ. Але дитина того не знає. Вона чує лише хибний зміст у нашому повідомленні, сприймає це як обман, і відомо, що часто саме з цього прикрого враження виростає в дитині недовіра до старших і непослух. Тож ми дійшли переконання, що в розмовах з дітьми краще уникати такого символічного перелицювання правди й не приховувати від них знання про дійсний стан справ, зважаючи, проте, на рівень інтелектуального розвитку дитини.¹

Саме таку мету має ось ця наша книга: розкрити деякі з істин, прихованих від нас в релігійних і міфологічних образах, звівши до купи безліч доступних для розуміння прикладів так, щоб їхнє первісне значення саме проступило на поверхню. Давні вчителі знали, що кажуть. Коли ми знову навчимося відчитувати їхню символічну мову, то знадобиться лише хист упорядника, щоб донести їхнє вчення. Але спочатку необхідно вивчити граматику цих символів, і в якості ключа до їхньої загадки я не знаю ліпшого сучасного знаряддя, ніж психоаналіз. Навіть не розглядаючи психоаналіз як останнє слово науки в цій царині, ми можемо, однак, послуговуватися ним як методом. Наступний крок —

зібрати якомога більше міфів і народних казок з усіх куточків світу й дозволити символам промовляти самим за себе. Тоді зразу стануть очевидними всі паралелі між ними, утворюючи разом колосальну та навдивовижу сталу сукупність фундаментальних істин, які людство сповідувало впродовж тисячоліть свого існування на нашій планеті.

Хтось, можливо, кине мені, що, розкриваючи спільні риси, я випустив з уваги відмінності між різними східними й західними, новітніми, стародавніми і доісторичними фольклорними переказами. Але той самий закид можна висунути й щодо кожного підручника чи атласу з анатомії, де заради загального розуміння будови людського тіла оминають всілякі расові особливості. Звісно ж, існують відмінності між численними міфологіями та релігіями, однак ця книга не про відмінності, а про подібність, і коли ми її побачимо і зрозуміємо, то відмінності виявляться зовсім не такими значними, як більшість (зокрема й політики) звикла вважати. Маю надію, що такий порівняльний аналіз і висвітлення цих явищ посприє успіхові, либонь, не зовсім безнадійної справи тих сил, які трудяться задля об'єднання сучасного світу — не заради якоїсь релігійної чи політичної імперії, а задля взаємного порозуміння між людьми і народами. Як сказано у Ведах: «Істина — єдина, хоч мудреці називають її різними іменами».

За допомогу в марудній справі доведення моїх матеріалів до читабельного вигляду висловлюю подяку п. Генрі Мортону Робінсону, чиї поради дуже допомогли мені, особливо на початку і наприкінці роботи над книжкою, а також пані Пітер Гайгер, пані Маргарет Вінг і пані Гелен Мак Мастер, які не раз і не два перечитували мої рукописи, супроводжуючи їх цінними заувагами, а також моїй дружині, що працювала разом зі мною від початку й до самого кінця, слухала, читала і редагувала.

*Нью-Йорк,
10 червня 1948 р.
Дж. К.*

1. *Медуза.*

Мармур. Давній Рим, Італія, датування непевне

ПРОЛОГ

◆

МОНОМІФ

МІФ І СОН

Чи ми слухаємо з відстороненим подивом чудернацьку абра-кадабру якогось знахаря-чаклуна з налитими кров'ю очима десь у Конго, чи з рафінованим захватом читаємо витончені переклади віршів містика Лао-цзи, чи, буває, розлускуємо міцний горішок афоризму Томи Аквінського, чи раптово схоплюємо блискучий сенс якоїсь химерної ескімоської казки — завжди і всюди знаходимо одну й ту саму, мінливу за формою, але напрочуд сталу за змістом історію, а разом з нею і неминучий здогад, що пережити можливо незмірно більше, ніж будь-коли вдасться довідатись чи оповісти.

Завжди і всюди, де жили люди, за всіх обставин, у кожному куточку світу з'являлися міфи, і були вони живим джерелом натхнення для всіх людських починань у матеріальній і духовній сфері. І не надто великим перебільшенням буде сказати, що міф — це той таємний отвір, через який невичерпна енергія космосу переливається у витвори людської культури. Релігія, філософія, мистецтво, доісторичні та історичні форми організації суспільства, великі відкриття в науці й техніці, ба навіть сновидіння — все це постає з основоположного, магічного кола міфу.

Дивовижно, що та особлива здатність зачіпати і пробуджувати глибинні творчі сили чаїться навіть у простенькій дитячій казочці — достоту як дух океану чаїться в краплині, а велика таїна життя — у блошиному яйці. А це тому, що міфологічні символи неможливо випродукувати, придумати, винайти, ані знищити назавжди. Вони — спонтанні витвори людської уяви, і кожен з них несе в собі, як у зародку, всю потугу того джерела, з якого бере початок.

У чому ж секрет цієї понадчасової візії? З яких глибин свідомості вона походить? Чому міфи повсюди ті самі, хоч і вбрані у різні шати? І чого вони вчать?

Сьогодні представники різних галузей науки, кожен на свій спосіб, вивчають цю загадку і стараються її розгадати. Археологи досліджують руїни Іраку, Хунані, Криту і Юкатану. Етнографи розпитують остяків з басейну Обі та народ бубі з острова Фернандо-По про їхні вірування і звичаї. Нещодавно ціле гроно сходознавців відкрило нам священні письмена Сходу, а також догебрейські джерела нашого Святого Письма. А тим часом ще одна група вчених, продовжуючи розпочаті в минулому сторіччі дослідження народної психології, старається виявити психологічні підстави мови, міфу, релігії, мистецтва і моральних постулатів.

Проте найбільше вражають відкриття, що надходять із психіатричних кіл. Тому, хто вивчає міфологію, ніяк не обійтися без сміливих і воістину епохальних досягнень психоаналітиків, адже, хоч би що думали про їхні докладні й часом суперечливі тлумачення окремих випадків і проблем, Фройд, Юнг та їхні послідовники неспростовно довели: логіка міфу, герої і подвиги міфу живуть і в нашій сучасності. Через відсутність усталеної, єдиної для всіх міфології кожна людина має свій приватний, нерозпізнаний, частковий, та все ж незбагнено могутній пантеон снів. Сучасне втілення Едіпа, новий виток романтичної історії Красуні і Чудовиська просто сьогодні на розі Сорок другої вулиці та П'ятої авеню чекають, щоб змінилося світло світлофора.

Мені снилося, — пише молодий американець редакторові газетної колонки, що виходить у кількох виданнях одночасно, — нібито я латаю дах на нашій хаті. Раптом чую батьків голос — уві сні батько стояв під хатою і гукав мене. Я різко обернувся, щоб краще його розчути, аж тут молоток вислизнув мені з рук,

з'їхав по стрімкому дахові вниз і зник за краєм. Відтак почувся глухий звук, ніби впало тіло.

Страшенно переляканий, я хутко зліз по драбині на землю. Батько мій лежав мертвий, навколо його голови розпливалась калюжа крові. Я був у відчаї. Розридався і став гукати маму. Вона вийшла з хати, обняла мене. «Не побивайся, синку, це був просто нещасний випадок, — сказала вона. — Я знаю: ти подбаєш про мене тепер, коли тата не стало». Мама поцілувала мене і я прокинувся.

2. Вішну снить Всесвіт.

Різьблення по каменю, Індія, бл. 400—700 н. е.

Я найстарша дитина в сім'ї, мені вже двадцять три роки. Рік тому я розлучився з дружиною — чогось ми не зжилися з нею. Своїх батьків я дуже люблю обох і з батьком ніколи не мав проблем, от тільки він усе наполягав, щоб я знову зійшовся зі своєю жінкою і далі жив з нею, попри те, що життя не складалось. Я на це ніколи не пристану.²